

EN SOLID MEN PORÖS TEGELSTEN...

Några rader om *S S Montefiores* jätteopus om *Vissarionovitj Stalin* – och en kommentarer till Moskvaprocesserna 1936-38

av

Mats Parner

”När kyrkans existens är hotad, löses hon ifrån moralens bud. När målet är hennes enande, är alla medel tillåtna, inklusive list, bedrägeri, våld, simoni, fängelse, mord. Ty varje åtgärd syftar till det allmännas bästa, och individen får offras för det gemensamma goda.”

(Biskop *Dietrich v Nieheim*, a d 1411)

☒☒☒ Redan i december 2004 började jag läsa historikern Simon S. Montefiores 768-sidiga lunta om **Den röde tsaren och hans hov** (Prisma) men lade boken åt sidan efter några kapitel. Då hade jag, utan att vara Leninvän, fått nog av författarens klichéer om V. I. Lenins illa dolda ”förakt för arbetare och bönder” (sid 48) och samme mans djupt rotade tilltro till ”skoningslös massterror” på landsbygden (sid 57). Mängder av formuleringar gick i ungefär samma stil. Det hela föreföll inte tillräckligt seriöst, och jag förväntade mig inget annat än variationer på sedan länge inkörda teman under de resterande 700 sidorna. Tiden kunde användas bättre.

Men i juli 2007 gav jag Simon Sebag ännu en chans, och nu bar det ända fram till målnöret.

Låt vara att min ursprungliga skepsis höll i sig, men jag fann att SSM också är en tänkare med ordet i sin makt och gedigna kunskaper. I hans tsarbiografi porträtteras inte bara kejsaren själv utan kamrat Stalins hela familjeklan med alla dess rottrådar – men ännu viktigare är att vi utan och innan får lära känna hela den innersta kretsen (”stormännen” enligt författaren) runt Josef, alltså gestalter som Molotov, Vorosjilov, Kaganovitj, Mikojan, Ordzjonikidze, Poskrjobysjev, Zjdanov, Kirov, Jagoda, Jezjov, BeriJa, Zjukov, Malenkov, Bulganin samt inte minst Nikita S. Chrusjtjov. Alla dessa och hundratals andra blir lustfyllt demaskerade och avklädda in på bara skinnet, men porträtten är sammansatta och Montefiore likställer inte sina offer med Helvetets befattningshavare. Högre betyg än IG delar han dock inte ut till någon av sina ”stormän”. (Det skulle i så fall vara armeniern Anastas Mikojan, som kanske landar på ett svagt G minus.)

Personomdömena i ‘röde tsaren’ är frejdiga, drastiska och präglas av formuleringsglädje. Men ibland uppsöker Simon S. lyteskomikens gränsmarker och ger blanka attan i sina dokumentära ambitioner. Läsaren bjuds i stället hastigt och (ofta ganska) lustigt på rena buskisen.

Till exempel inhämtar vi att Malenkov, i ett avgörande skede på 1952 års partikongress, ”reste sig och sprang fram /till podiet/ med dubbelhakorna dallrande och den hopplösa gracen hos en vinthund inbakad i brylépudding” (sid 625). Hermann Göring gick som bekant i nästan samma viktklass som bjässen ‘Malena’ och blir lika illa åtgången: när Ribbentrop och

Molotov skulle konfirmera sina (pakt)fasta vänskapsband, 1939, å Hotell Kaiserhof i Berlin, hade inte oväntat riksmarskalk HG mött upp, iförd ”en skrattretande kreation med silvertrådar och äkta juveler”. Men plötsligt stördes festligheterna av Royal Air Force – varvid den arme Göring, lätt berusad och med andan i halsen, ”galopperade iväg genom folkhavet likt en parfymerad och dekorerad bisonoxe ut till sin Mercedes” (sid 344f). I snarlika vändningar beskrivs också förre svarvaren, kavalleristen och sedermera folkskommisarien Kliment Vorosjilov. Denne ”äppelkindade och rågblonde” typ uppges ha varit ”en gladlynt epikuré”, men dessvärre även ”politiskt inskränkt, ökänt dum och fåfång som ett fruntimmer” (sid 66f). Inte heller artillerichefen Grigorij Kulik, marskalk under Det stora fosterländska kriget, tycks ha varit någon halvbror till Einstein: ”den narraktige Kulik eggade sina underlydande med stridsropet ‘Fängelse eller medalj!’ och var en genomignorant fårskalle, som hatade pansarvärn” (sid 338).

Näst efter tsar Josef själv har Lavrentij Pavlovitj Berija erövrat största utrymmet i Montefiores utförliga exposé. En gång robust vänsterback i Georgiens fotbollslandslag är Berija i dag känd för en bredare allmänhet främst som en av Stalins närmaste, som ofattbart grym NKVD-boss i Jagodas och Jezjovs efterföljd och som ‘en östlig Himmler och Speer i en och samma person’. Han mördades på Chrusjtjovs initiativ i juni 1953, kort efter Vissarionovitjs död, och stod då i begrepp att bli unionens nye diktator.

På sid 285 slår Simon Sebag nästan knut på sig själv med sin karakteristik av terriern Berija:

”Denne förslagne intrigant, råde psykopat och äventyrare på erotikens oceaner skulle precis lika gärna ha kunnat skära halsen av folk, förföra gravida kvinnor och hålla gift i vinkarafferna vid Djingis khans, Suleyman den stores eller Lucrezia Borgias hov.”

Det omdömet stämmer nog inte blott till eftertanke. Lavrentij Pavlovitj föredrog emellertid att vinna sina sporrar i det gröna fältets schack och bland de andra stormännen i Josefs hov.

Faktum är att Montefiore på åtskilliga plan låter sig imponeras av Stalin. Visserligen beskriver han sin huvudfigur som ”en tunnudad och neurotisk egocentriker ute på messianskt korståg”, som ett odjur med ”en unik kombination av besk underlägsenhetskänsla och storhetsvansinnig arrogans i sitt personliga harnesk” och som en den där bubblade av ”antisemitisk paranoia” de sista åren i sitt liv – men det är långtifrån hela bilden. Självhärskaren var också intelligent och vida beläst. Dessutom, försäkras det, kunde Stalin visa prov på stor känslighet, enorm lyskraft, oemotståndlig charm och politisk intuition av sällsamma mått. När plikterna tillät, ägnade han sig också åt barnen, mer åt Svetlana än åt slöfocken Vasilij. Som gräde på familjemoset ägde Vissarionovitj en utsökt sångröst och mage av plåt (varför han mellan varven kunde dricka sig ”asplakat” ute på sina datjor utan alltför vådliga konsekvenser).

Ibland sägs det att Stalins personlighet och karaktärsdrag inte var (Den Stora) Terrorns sociala ursprung. Det är sant, men lika sant är att generalsekreterarens allmakt och sadistiska läggning gav terrorn en rad extra dimensioner. En av Simon Sebags förtjänster är att han verifierar detta med otaliga exempel.

Bland annat vet vi att *Number One* plågade flera av medlemmarna i den inre cirkeln genom att låta fängsla deras lagvigda och ibland även övriga familjemedlemmar. Hustrurna till Molotov, Budjonnyj, Kavdaratze, Poskrebysjev, president Kalinin och finländaren Otto Kuusinen blev samtliga internerade och i två fall mördade. Allt som oftast lekte Stalin katt och råtta med sina underlydande. De vaggades in i säkerhet, mottog hedersbevis och dyra presenter, befordrades i karriären och såg framtiden an med största tillförsikt – och stod givetvis som fallna ifrån skyn, när NKVD plötsligt infann sig en kulan natt. ‘Fallet Antonov-

Ovsejenko' är det mest kända av hundratals liknande i katt och rättbranschen. I **Den destruktiva människan** (Natur och Kultur 1976) slår Erich Fromm an tongångar liknande Montefiores och skriver att Stalins beteende är (eller var) "ett skolexempel på icke-sexuell sadism".

☒☒☒ Respektlösheten, berättarglädjen och detaljrikedomen i all ära, men bristerna i Simon Sebags tsaropus är lika uppenbara som överskottslagren och tillgångarna. Författaren, som har intima vänner i det engelska kungs- och drottninghuset, är definitivt ingen barrikadkämpe med politiska sympatier till vänster om avgrunden. I stora stycken framstår hans röda hovlunta som en vitglödgd anti-kommunistisk stridsskrift. Enligt Montefiore är bolsjevismen i praktiken en "religion baserad på klassernas systematiska förintande" (sid 238). "Terror och strid", bedyrar han, avtecknar sig som "de grundläggande bolsjevikiska lidelserna" (sid 441). Helt följdriktigt intalas vi, att Stalin "på ett lysande sätt personifierade den ideologi", den ordensmytologi, som behärskade sovjetiskt 1930- och 40-tal. Josef Vissarionovitj (sl)utförde det som Vladimir Iljitj redan påbörjat.

Voilà! Svårare var det tydligen inte, och det finns ingen orsak att krångla till historien!

Det låter sig sägas. Men vetenskaplig anständighet kräver, anser jag, att man inte bara tar fasta på kontinuiteten mellan epoken Iljitj och epoken Josef utan även på diskontinuiteten och i lika hög grad betonar skillnaderna mellan de bägge. Terror, övervåld, godtycke och starkt beskurna fri- och rättigheter var notoriska inslag i den unga sovjetrepubliken under åren 1917-24, inslag omöjliga att bortse från, trots världskriget, inbördeskriget och de oändliga svårigheterna i snart sagt alla sammanhang. Men den stalinska despotin och 30-talsterrorn var något kvalitativt nytt och hade inte nödvändigtvis i alla sina detaljer logiska, eller ideologiska, samband med Lenins politik.

Snarare var det så att Stalin i de flesta avseenden sköt sina föregångares intentioner i sank.

Stillsamt kan man undra när dagen övergår i natt, och man kan spörja om gränslinjerna mellan leninism och stalinism bör dateras 1924, 1929 – eller 1934. Det är bra frågor, men de spränger ramarna för denna text och får lämnas därhän.

Låt mig i stället nysta i en annan trådända: på sid 118f i **Stalin och stalinismen** (Prisma 1981) uttrycker Roy Medvedev sin bestörtning, och besvikelse, över att Nadezjda Krupskaja, Lenins änka, till synes så blåögt lät sig forslas med på Vissarionovitjs triumfvagn i stället för att bjuda passivt eller, än mindre, aktivt motstånd. Medvedev bockar av en rad mer eller mindre rimliga förklaringar till hennes uppgivna hållning. Bland annat heter det att Stalin kan ha varnat henne – och hotat med att Partiet, det städse ofelbara, helt enkelt skulle utse "kamrat Jelena Stasova" till Lenins änka, om Krupskaja inte satt still i båten, förlåt triumfvagnen, och godtog den förda politiken.

Skrämskott av det slaget kan bryta ner vem som helst.

Medvedev själv tror dock inte på den här Stasova-varianten. Det finns otaliga vandringssägner av liknande slag, noterar han, och flera av dem stammar från den outgrundlige Karl Radek. De har ett symboliskt värde, men det vore "naivt att tolka dem bokstavligt".

Montefiore är bevisligen av annan mening. Han köper Stasova-anekdoten utan vidare spisning (sid 325) och utan källangivelse trots en imposant notapparat på 65 hela sidor. Incidenten med Krupskaja säger något om tsarbokens allmänna tillförlitlighet. Det vimlar av

”torde ha menat”, ”lär ha påpekat” och ”tycks ha gjort” i författarvokabulären. Simon Sebag inte bara informerar och avslöjar; han excellerar gärna i underhållningsväld och visar sin omisskännliga böjelse för interiörer i gängse dokusåpstil.

☒☒☒ Anno 2005 hyllade Peter Englund Montefiores ‘röde tsar’ i en euforisk essay på cirka 8000 tecken. Enligt PE:s försäkran rör det sig om en ”lysande, oemotståndlig och ofrånkomlig pjäs på 768 sidor”, ja, rent av om ”det mest gedigna verket” hittills i Stalin-genren. Inte ett ord av kritik hittar vi så långt ögat når i denna Englunds(panegyrik), vilket är både nedslående och förvånande.

För en essäist med kritiskt sinnelag borde denna voluminösa SSM-berättelse om det sovjetiska tsarhovet vara *Gefundenes Fressen*.

”Det systematiska mördandet satte igång så snart Lenin gripit makten 1917 och avslutades inte förrän Stalin dog”, konstaterar Simon S. (sid 240) och tillägger att politiska hantlangare, ”som obarmhärtigt utövade förtryck var precis vad Lenin önskade”. Det är något av ett tidens tecken att den (fordom så) gode Peter Englund låter uppgifter av det slaget passera utan ens en diskret marginalanteckning. Vadan denna brist på verklig tvesyn och analytisk skärpa? Trots allt är ju Peter E. medveten om att allt inte var terror och ond bråd död, allra minst i själva startfällan:

”... /Montefiore/ börjar ljust, i 20-talets framtidstro och sociala optimism, då makten ännu är kollektiv, delad av en liten skara hänsynslösa och arbetsnarkomaniska idealister i läderjacka, överlevarna från inbördeskriget, de flesta bara några och trettio, många bosatta i Kreml, där barnen springer fritt mellan de olika hemmen, där man inte bara beslutar över jordens största land i grupp utan även festar och bråkar och semestrar i grupp, och där Stalin låser in sig på badrummet för att komma undan sin grälsjuka fru / ... /. Det är som en bisarr korsning mellan **Vita Huset** och **Tillsammans**.”

All right – låt gå för att den unga sovjetstaten regerades kollektivt av ett sällskap egendomliga idealister i läderjackor efter Lenins död. Det är ju ändå något – och framför allt något bättre än hur läget, enligt samme Englund, artade sig under det följande skedet: ”De långa fylleslag som han /Stalin/ ordnade /för sina ‘stormän’ Berija, Molotov, Zjdanov, Chrustjov, Malenkov et co/ med jämna mellanrum var det närmaste Sovjetunionen kom faktiska regeringssammanträden.”

Hellre 20-tal än 30-tal, menar jag, långt hellre knäppa läderjackor än regelbundna fylleslag...

Peter E. slår också fast att Vissarionovitj förblev ”marxismen trogen” livet ut och inbillade sig att hans livsgärningar (och dödsbedrifter!) sist och slutligen gagnade det ”fjärran folket” i hans jätteimperium. Det är en troskyldig formulering. I praktiken framstod Stalins marxism som ett besynnerligt och motsägelsefullt hopkok av teser, som han inhämtade från Gamla Testamentet och Kommunistiska Manifestet i oskön blandning. Den tonårige Josef inledde som bekant sitt livslopp i det teologiska gebitet, närmare bestämt vid prästseminariet i Tbilisi.

En pendang till Englunds ideologiska funderingar hittar vi på sid 615 i Montefiores stora röda. Där grips Stalin, helt plötsligt, av den hårresande misstanken att – kamrat Lavrentij Berija inte längre skulle vara renlärig marxist!

Vad den upplysningen egentligen betyder törs jag inte ha någon som helst uppfattning om.

☒☒☒ Någon gång under senare delen av 1930-talet, exakta tidpunkten okänd, blev en av de främsta jordbruksexperterna i Sovjetunionen – kamrat OZ – skjuten tillsammans med nittio av sina närmaste medarbetare. Orsaken var (gödsel)teknisk: OZ menade att konstgödsel i form av salpeter var mycket bättre än pottaska för kollektiva lanthushåll, medan Stalins grundsyn gick på tvärs mot expertens; han föredrog pottaska. Därtill menade han att frågan om ‘salpeter eller pottaska’ betydde allt. Den kunde avgöra nästa krig. Alltså måste OZ och de nittio likvideras.

Den här gödselparabeln återfinns, mera detaljrikt berättad, i Arthur Koestlers **Natt klockan 12 på dagen** (Tidens förlag 1953) som är en av de klassiska skildringarna av Moskvaprocesserna 1936-38. Det Koestler skriver om kamrat OZ och hans manskap är inte bokstavligen sant men kunde ha varit så. Det är i alla händelser representativt för den motbjudande praktik som kom att känneteckna sovjetriket på 30-talet och kulminerade med de tre ökända rättegångarna.

Till saken hör att AK genomförde sina nattliga dagsverken redan under perioden oktober 1938 till och med april –40. Det oaktat är hans samlade grepp om den perverterade filosofin bakom processerna helt formidabelt. I sju år var Koestler medlem av TKP, Tysklands Kommunistiska Parti, och visste av egen bitter erfarenhet hur slipstenar drogs.

Det går inte, påpekar Arthur K., att uppföra ett jordiskt paradiset med hjälp av betong. Bara med obefläckade medel kan ett gott ändamål helgas; list och hederlighet låter sig svårligen förenas; anständighet kan inte utan vidare ersättas med förnuft. Vidare noterar han att Stalin inte var ett tillfälligt fenomen utan i princip ”förkroppsligandet av ett mänskligt karaktärsdrag – nämligen den absoluta tron på det ofelbara i ens eget omdöme”.

Dessa satser har väl i och för sig karaktären av allmängods. Men de förtjänar ändå att återges, eftersom de berör Koestlers eget levnadsöde på ett nog så fascinerande sätt (till vilket jag skall återkomma om några ögonblick).

Det alltjämt ouppklarade decembermordet (1934) på Sergej Kirov, av de flesta i landet rankad som Vissarionovitjs främste utmanare, blev startsignalen till det skede som vi kallar Den Stora Terrorn med rättegångarna i Moskva som ett slags horribel klimax. Terrorn var inte blind som man ofta hävdar. Snarare var det så att Stalin, med Kirovdådet som välkommen förevändning, kunde inleda *ett generalangrepp på det statsbärande partiet: SUKP(b)*. Montefiore skriver till och med (sid 218) att det ytterst handlade om en ”massaker på Lenins parti”. Det är en korrekt iakttagelse, låt vara oväntad för att ha observerats med hans, Simon S:s, ögon. I realiteten kom Vladimir Iljitjs gamla kamrater i partitoppen att arkebuseras nära nog till siste man, anklagade för de mest häpnadsväckande brott: mordet på Kirov, ideliga dråpförsök på Stalin själv, ohöjld strävan att restaurera kapitalismen i Sovjetunionen, intim samverkan med Gestapo och diverse underrättelsetjänster i västvärlden, långtgående sabotagehandlingar, spionage för de nazistiska och fascistiska ländernas räkning o s v. Ja, på de anklagades bänk satt idel ”folkfiender”.

Enligt Montefiore är detta begrepp mycket väl definierat, rent av på högsta ort: ”En folkfiende är inte bara någon som begår sabotage utan någon som tvivlar på att partiets linje är den rätta”, framhöll Stalin ordagrant under en ideologisk diskurs med Berija (sid 253).

Majoriteten av rättegångsoffren (bland dem Zinovjev, Kamenev, Smirnov, Pjatakov, Bucharin och Jagoda) dömdes till döden och avrättades utan dröjsmål, på den övre av isbergstopparna. I skuggan av processerna rensades dessutom, enligt Roy Medvedev, bolsjevikpartiet på drygt en miljon partimedlemmar åren 1936-39, medan en à två miljoner övertygade kommunister

”gick under” (miste livet eller upplöstes i dis och dimma) under *hela* 30-talet. Oräknliga andra icke att förglömma.

På ett allmänt plan kan vi säga att partimedlemmar, intellektuella och judar var de mest utsatta grupperna under detta frusna skymningsläge. Jämförelser med Pol Pot och hans Demokratiska Kampuchea åren 1975-78 ligger nära till hands. Skräck var det tillstånd som mer än alla andra ockuperade både politrukernas och det gemena folkets sinnen under terrorn.

Montefiore har inte uppmärksammat att det finns ett antal intressanta beröringspunkter mellan skenrättegångarna i Moskva och det spektakel som brukar kallas *Die Nacht der langen Messer* (”De långa knivarnas natt”) i Tredje riket i en något tidigare fas: 30 juni –34. Även knivnatten handlade styckevis om partirensning, den gången i NSDAP, och om att knäcka feltänkare, inte minst inom SA. C:a 400 offer utkrävdes den aktuella juninatten och de närmast följande. Ernst Röhm, Gregor Strasser och förre rikskanslern Kurt von Schleicher sköts alla på fläcken och en rad andra med dem. Två veckor senare beskyllde Hitler de avrättade för samröre med utländsk makt, förberedelser till statskupp och anstalter till mord på rikets högsta dignitärer.

Två år senare upprepades mönstret i österled...

Den en gång så geniale Arthur Koestler gick ett oblikt öde till mötes. Tids nog blev han alltmer intresserad av en ockult idévärld och allehanda parapsykologiska företeelser. Mot slutet av sitt liv kom han att framstå som en visserligen distingerad men även lätt excentrisk herre, berövad större delen av sin en gång så trofasta läsekrets. Vid 70 års ålder drabbades han av Parkinsons sjukdom och senare av leukemi.

I mars –83 tog Koestler, nu 78, sitt liv i hemmet med hjälp av en överdos sömnmedel, och det förvånade egentligen ingen av hans vänner. Redan ett år dessförinnan hade han, visade det sig, skrivit ett föga dramatiskt avskedsbrev till ”den det vederbör” och förklarat sina tilltänkta mått och steg med hänvisning till sitt fysiska hälsotillstånd. Dagarna var räknade. Desto större blev chocken för omvärlden, när också författarens 55-åriga hustru, den nyss så kärnfriska Cynthia, befanns livlös, (sömnmedels)förgiftad även hon.

Åtskilligt talar för att det var Koestlers parapsykologiska nit och fromma förhoppningar om en hinsides värld, inom räckhåll för dem båda, som utlöste Cynthias självmord. Om än motvilligt lät hon sig övertalas att ”följa med över gränsen” och blev på så vis det medel som helgade ett ädelt slutmål.

Arthur K:s allra sista viljeyttring kom därmed, ironiskt/tragiskt nog, att stå i skarp motsättning till en av de viktigaste idéerna i hans författarskap och fr a i ”klockan 12”-boken: grundtanken att den enskilda människan aldrig får bli medlet för ett högre ändamål.

☒☒☒ Simon S. skildrar Moskvarättegångarna som regelrätta skådeprocesser från början till slut och noterar i marginalen att den huvudanklagade, Lev Bronstein/Trotskij, på goda grunder aldrig infann sig i rättssalen, vare sig när ”det förenade Trotskij-Zinovjev-centret” (aug. 1936), ”det antisovjetisk-trotskistiska centret” (jan. 1937) eller ens när ”det antisovjetiska blocket av högeroppositionella och trotskister” (mars 1938) stod inför skranket och inför den rappkäftade blodhunden Andrej Vysjinskij.

Man kan säga att den frånvarandes ande oavbrutet svävade över det makabra sorgespelet.

Som en av ytterligt få hävdar Jan Myrdal att rättegångarna trots allt hade ett autentiskt innehåll och inte kan fördömas rakt av. Hans viktigaste argument finns samlade på sid 201ff i

volymen **Tidens ålder** (Hägglunds 1992) och har, på ett ytligt plan, inte så mycket gemensamt med den ortodoxa stalinismens pliktskyldiga försvarsramsor. JM inser, t ex, att bevisen var förfalskade, att de åtalade i vissa fall bara tillstod en "objektiv" (eller moralisk) skuld, att processernas alla monstruösa överdrifter hade yxats till för en politiskt mer eller mindre okunnig hemmaopinion etc, etc. Ändå är det svårt att ta Myrdals analys på större allvar. Som så ofta annars konstruerar han sin egen verklighetsbild, "egen" i mer än en bemärkelse.

Han gör så genom att i själva verket reducera hela det väldiga processkomplexet till frågan om huruvida Karl Radek (se ovan!) gjorde sig skyldig till "högförräderi" eller ej märkesåret 1934. På outgrundliga vägar sluter sig JM till att exakt detta var fallet. Han finner Radeks skuld höjd över varje rimligt tvivel – den betecknas rent av som *viss* – och han vill med den skrivningen, otvivelaktigt, ge Moskvarättegångarna en dosis legitimitet. Mera i förbigående nämner Myrdal också Bucharin och Jagoda vid namn, men 1936 års process seglar han bekvämt förbi; Radeks påstådda förräderi är och förblir den stora JM-grejen.

I **Stalin, en politisk biografi** (René Coeckelberghs förlag 1973) understryker Isaac Deutscher att "ett mindre fåtal /av rättegångsoffren/, däribland Radek och Rakovskij, aldrig ställdes inför exekutionsplutonen". De slapp undan med lägervistelser och behövde icke plikta med sina liv. Precis så förhöll det sig. Att själva "nyckelfiguren", för att tala med åklagare Myrdal, döms till ett av de lägsta straffen överensstämmer visserligen med gängse stalinistisk 30-talspraxis, men JM:s teser förefaller ändå konstruerade – lika konstruerade som processerna i sig.

Att Myrdal dessutom anser det fullt möjligt att "Lenins gamla garde" mer eller mindre i klump blivit simpla "överlöpare" på äldre dagar (sid 223 i **Tidens ålder**) är ännu ett lågvattensmärke. Skulle Koba/Vissarionovitj ha varit den ende i gänget som inte svek sina skira ungdomsideal?

Från JM är steget inte särskilt långt till Kina och ordförande Mao. I röda hovboken spelar Mao Zedong en undanskymd roll, men han porträtteras som hastigast vid ingången till sista kurvan, denne hedersgäst på tsar Josefs 70-årsparatj, och framställs inte i vidare positiv dager. Får man tro Stalin, så var den kinesiske kollegan en "margarinmarxist" som, enligt Molotov, aldrig ens läst **Kapitalet**. Simon Sebag betecknar i sin tur ordförande Mao som bondson, poet, fanatiker, massmördare och notorisk surpappa, vars skämtlygne hade bäring enbart på människans nedre regioner. För den spenslige Lin Biao, omsider försvarsminister i Folkrepubliken, blir vitsorden en smula gynnsammare. "Limpan" uppges till och med ha lämnat en av Stalins fester i nyktert tillstånd...

Ja, Montefiore berättar och berättar. För att vara en dålig bok är hans opus ovanligt bra. Det är välskrivet, bitvis lärorikt och hela tiden underhållande – men politiskt extremt och tillrättalagt. Osökt påminner det om en bisarr korsning mellan **Vita Huset** och **Tillsammans**.

Mats Parner

